

УМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ПОМІРНОЮ РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ ТА ЇХ СІМЕЙ

Чобанян А. В.

Україна, м. Суми, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка,
викладач кафедри корекційної та інклюзивної освіти

Abstract. The article touches upon the features of the development of the pedagogical competence of parents of children with moderate intellectual backwardness in the process of psycho-pedagogical support. The article deals with the content of psycho-pedagogical conditions for the development of pedagogical competence of parents of children with intellectual development in the process of psycho-pedagogical support.

Designing model of psychological and pedagogical support of families of children with moderate mental retardation were subordinated to the objective laws of psycho-pedagogical research

One of the main tasks in the development of psycho-pedagogical conditions for implementation of the model of psycho-pedagogical support of children with moderate mental retardation and their families is the definition of conceptual positions of development of this process. Author of the article formulated main conceptual theses implementation of this process.

Highlighted by the author psychological conditions are closely linked and are mutually reinforcing components of pedagogical competence of parents of children with intellectual development in the organization of psychological-pedagogical support for families of children with special intellectual development.

Keywords: psycho-pedagogical support, families of children with moderate intellectual backwardness, mental retardation, mental and physical development disorders, children with moderate mental backwardness.

В даний час суттєво зросла зацікавленість щодо проблеми допомоги дітям із вираженим ступенем розумової відсталості – дітям з помірною розумовою відсталістю (за МКХ – 10: F71). Значне зниження інтелекту у цих дітей до останнього часу давало підстави називати їх «ненавчуваними», тобто такими, що неспроможні систематично навчатися і отримувати освіту навіть у межах програми школи для розумово відсталих дітей. Характеризуючи засади

навчання і розвитку цих дітей, можемо констатувати, що в цілому вони базуються на позиціях біхевіоризму – психологічного напрямку, який розглядає навчання як формування умовних реакцій на основі безпосереднього підкріплення. У зв'язку з цим у країнах західного світу щодо дітей з помірною розумовою відсталістю віддається перевага терміну «тренування». У вітчизняному досвіді у цьому контексті широко вживається термін «виховання», під яким розуміють постійний і послідовний процес цілеспрямованого формування навичок, починаючи з особистої гігієни, побутової праці, мовлення та спілкування і закінчуючи відносно самостійним життям людини з помірною розумовою відсталістю у суспільстві під опікою дорослих [1, с. 63]. Отже на відміну від дітей з типовим розвитком на яких вплив сім'ї з віком послаблюється й по досягненню дитиною повноліття роль сім'ї значно знижується й людина може приймати самостійні рішення щодо визначення власного життєвого шляху, для дітей з помірною розумовою відсталістю роль сім'ї значно не змінюється й по досягненню ними повноліття, а тому, посилюється. У зв'язку з цим одним з перших завдань у психокорекційній роботі із дитиною з помірною розумовою відсталістю, є формування контактів із сім'єю, спрямованості дитини на співпрацю з нею.

Зазначена ситуація ускладнюється тим, що сьогодні традиційні механізми роботи з сім'ями дітей з помірною розумовою відсталістю, здійснюються як складова психолого-педагогічного супроводу дітей з помірною розумовою відсталістю, що не дозволяють сповна задовольнити потреби самих батьків у різних видах соціальних послуг (психолого-педагогічних), а отже, потребують творчого переосмислення.

З урахуванням викладеного матеріалу, метою статті, є аналіз умов впровадження моделі психолого-педагогічного супроводу дітей з помірною розумовою відсталістю та їх сімей.

Доцільним є збереження термінологічної однозначності щодо сутності наукових дефініцій в нашій статті «супровід». Наукова категорія «супровід» достатньо часто використовується у психолого-педагогічній літературі, проте на сьогоднішній день відсутнім є єдине трактування даного терміну. Етимологічно термін «супровід» є близьким до таких понять, як, «психологічна підтримка» та «сприяння» (К. Гуревич, І. Дубровина, Э. Верник, Ю. Крылова, И. Макарова, Х. Лийметс, Ю. Сизрд), «співробітництво» (С. Хорунжий), «психологічне забезпечення» (А. Деркач, Т. Шеломова). У новому тлумачному словнику української мови «супровід – це те, що супроводить яку-небудь дію, явище ... товариство, оточення; група людей, яка супроводжує когось» [3, с. 457]. Англомовним аналогом категорії «супровід» виступають поняття «Client management» та «Case management», – що означає «ведення клієнта» та «ведення випадку», – тобто індивідуальна робота з клієнтом з метою надання йому психологічної підтримки; діяльність, спрямована на вирішення психологічних проблем конкретного індивіда, конкретного соціального прошарку або соціальної групи [4, с. 6]. Вищезазначене дозволяє констатувати, що поняття «супровід», у загальному розумінні найчастіше використовується як взаємодія супроводжувачого і супроводжуваного, спрямована на особистісний саморозвиток супроводжуваного та яка проявляється в допомозі і підтримці, без нав'язування тих або інших рішень та правил.

Під психологічним супроводом нами розуміється модель, що забезпечує створення умов для вибору суб'єктом оптимальних рішень у різних ситуаціях життєвого вибору батьками дітей з помірною розумовою відсталістю. Спрошене трактування: супровід – це допомога суб'єкту у виборі рішення в складних ситуаціях. Суб'єктами розвитку є сім'я/батьки дитини з помірною розумовою відсталістю і соціальна система. Ситуації життєвого вибору – множинні тяжкі/проблемні життєві ситуації, шляхом вирішення яких сім'ї дітей з помірною розумовою відсталістю визначають для себе шлях розвитку.

Спираючись на сутність зазначеної системи, під психолого-педагогічним супроводом дітей з помірною розумовою відсталістю та їх сімей, ми розуміємо модель комплексної психолого-педагогічної підтримки і допомоги дитині з помірною розумовою відсталістю та її сім'ї, у вирішенні завдань щодо розвитку, виховання й соціалізації зі сторони фахівців різного профілю галузі корекційно-компенсаторної спрямованості діючих скоординовано.

У контексті нашого міркування суб'єктом такого супроводу виступає сім'я, і основна вісь взаємовідносин, що вимагає втручання і допомоги фахівця, - це вісь батьківсько-дитячих відносин, особливо на етапі підготовки дітей з помірною розумовою відсталістю до навчання - в період психологічної та соціальної адаптації дитини з особливостями інтелектуального розвитку до умов спеціального загальноосвітнього закладу.

Проектування моделі психолого-педагогічного супроводу сімей дітей з помірною розумовою відсталістю підпорядковувалося об'єктивним законам психолого-педагогічного наукового дослідження:

1) формулювання мети моделі психолого-педагогічного супроводу дітей з помірною розумовою відсталістю та їх сімей;

2) обґрунтування принципів моделі психолого-педагогічного супроводу дітей з помірною розумовою відсталістю та їх сімей;

3) теоретичне обґрунтування компонентів моделі психолого-педагогічного супроводу дітей з помірною розумовою відсталістю та їх сімей, розробка та зміст;

4) виділення умов ефективного функціонування моделі психолого-педагогічного супроводу дітей з помірною розумовою відсталістю та їх сімей;

5) визначення основного результату, обґрунтування механізмів організації психолого-педагогічного супроводу дітей з помірною розумовою відсталістю та їх сімей;

6) апробація моделі психолого-педагогічного супроводу дітей з помірною розумовою відсталістю та їх сімей в рамках виділених умов.

Одним з головних завдань у розробці психолого-педагогічних умов впровадження моделі психолого-педагогічного супроводу дітей з помірною розумовою відсталістю та їх сімей, є визначення концептуальних положень розвитку зазначеного процесу. Сформулюємо їх.

Перше концептуальне положення полягає в тому, що впровадження моделі психолого-педагогічного супроводу дітей з помірною розумовою відсталістю та їх сімей має визначатися у відповідності до формування соціальної та освітньої політики України.

Друге концептуальне положення базується на розумінні сім'ями того факту, що умовою для виховної діяльності та успішної психологічної адаптації дитини з помірною розумовою відсталістю до навчання є їх педагогічна компетентність.

Третє концептуальне положення передбачає забезпечення впровадження моделі психолого-педагогічного супроводу дітей з помірною розумовою відсталістю та їх сімей комплексом психолого-педагогічних послуг за допомогою якого, сім'ї дітей з помірною розумовою відсталістю зможуть усвідомити: роль розвитку педагогічної компетентності в процесі виховної діяльності; здатність впливати на результат свого особистісного розвитку; особистісну відповідальність за ефективність виховного процесу і перейти в позицію активної участі щодо психологічної адаптації дитини з помірною розумовою відсталістю до навчання.

Четверте концептуальне положення передбачає необхідність врахування впливу навколишнього середовища на функціонування сім'ї дитини з помірною розумовою відсталістю: на зовнішньому (державна соціальна / освітня політика, заклади корекційно-компенсаторної спрямованості) і внутрішньому (подружні / дитячо-батьківські стосунки, сіблінгового / сібсові взаємини, вплив найближчих родичів / сусідів) рівнях.

П'яте концептуальне положення відображає необхідність в забезпеченні комплексності, послідовності і безперервності розвитку педагогічної компетентності батьків дітей з помірною розумовою відсталістю в процесі психолого-педагогічного супроводу.

У нашому дослідженні ми поставили за мету визначити психологічні умови впровадження моделі психолого-педагогічного супроводу дітей з помірною розумовою відсталістю та їх сімей. У філософському енциклопедичному словнику поняття «умова» розуміється як те, від чого залежить щось інше (що обумовлюється); істотний компонент комплексу об'єктів (речей, їх станів, взаємодій), за наявності, якого з необхідністю впливає існування даного явища. У психології поняття «умова», як правило, представлено в контексті психічного розвитку і розкривається через сукупність внутрішніх і зовнішніх причин, що визначають психологічний розвиток людини, що прискорюють або уповільнюють його, що впливають на процес розвитку, його динаміку і кінцеві результати [2]. Таким чином, під умовою мається на увазі категорія, що виражає такі відносини предмета до оточуючих його явищ, без яких він не може виникнути й існувати [5].

Виявлення нами істотних характеристик процесу психолого-педагогічного супроводу дітей з помірною розумовою відсталістю та їх сімей дозволило розробити психологічні умови впровадження моделі психолого-педагогічного супроводу дітей з помірною розумовою відсталістю та їх сімей: 1) спрямованість моделі психолого-педагогічного супроводу дітей з помірною розумовою відсталістю та їх сімей на розвиток педагогічної компетентності батьків дітей з помірною розумовою відсталістю; 2) координація діяльності установ корекційно-компенсаторної спрямованості в процесі впровадження моделі психолого-педагогічного супроводу дітей з помірною розумовою відсталістю та їх сімей; 3) забезпеченні комплексності, послідовності впровадження моделі психолого-педагогічного супроводу дітей з помірною розумовою відсталістю та їх сімей Центру колективного використання: Консультативно-методичний центр «Довіра», Наукової лабораторії корекційно-реабілітаційних технологій на базі кафедри корекційної та інклюзивної освіти Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка.

Перша психологічна умова впроваджувалася шляхом спрямованості моделі психолого-педагогічного супроводу дітей з помірною розумовою відсталістю та їх сімей на розвиток педагогічної компетентності батьків дітей. Дослідження показало, що зміст психолого-

педагогічного супроводу дітей з помірною розумовою відсталістю та їх сімей доцільно визначати через методи, форми та механізми психолого-педагогічної роботи з сім'ями дітей з особливостями інтелектуального розвитку. В рамках реалізації першого психологічної умови нами було розроблено та впроваджено в практику психолого-педагогічної роботи з дітьми з помірною розумовою відсталістю та їх сім'ями: психолого-педагогічний тренінг для сімей дітей з помірною розумовою відсталістю; цикл батьківських лекторіїв.

Реалізація другого психологічної умови була пов'язана з координацією діяльності установ корекційно-компенсаторної спрямованості в процесі впровадження моделі психолого-педагогічного супроводу дітей з помірною розумовою відсталістю та їх сімей. Нами було скоординовано партнерство Сумської обласної громадської організації «Центр підтримки та розвитку родини «Калинове гроно», Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. Результатом взаємодії зазначених організацій стала організація методичного обласного семінару, методичні рекомендації щодо здійснення процесу психолого-педагогічного супроводу дітей з помірною розумовою відсталістю та їх сімей, мета і зміст якого спрямовані на розвиток педагогічної компетентності батьків - для працівників установ корекційно-компенсаторної спрямованості, що здійснюють психолого-педагогічний супровід дітей з помірною розумовою відсталістю та їх сімей.

Впровадження третьої психологічної умови вимагало забезпечення розвитку педагогічної компетентності сімей дітей з особливостями інтелектуального розвитку засобами діяльності Центру колективного використання: Консультативно-методичний центр «Довіра», Наукової лабораторії корекційно-реабілітаційних технологій на базі кафедри корекційної та інклюзивної освіти Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка спрямованої на надання комплексної професійної допомоги та підтримки психолого-педагогічного супроводу сімей дітей з особливостями інтелектуального розвитку. Реалізація цієї психологічної умови була спрямована на організацію та забезпечення діяльності Центру колективного використання: Консультативно-методичний центр «Довіра», Наукової лабораторії корекційно-реабілітаційних технологій по двом додатковим напрямкам: 1) консультативно-методична робота з надання комплексної професійної допомоги та підтримки спеціальним психологам / корекційним педагогам, які здійснюють психолого-педагогічний супровід сімей дітей з особливостями інтелектуального розвитку з метою розвитку їх педагогічної компетентності; 2) психолого-педагогічна допомога і підтримка батьків дітей з особливостями інтелектуального розвитку у сфері розвитку їх педагогічної компетентності.

Виділені нами психологічні умови тісно взаємопов'язані між собою і є взаємодоповнюючими складовими розвитку педагогічної компетентності батьків дітей з особливостями інтелектуального розвитку в процесі організації психолого педагогічного супроводу сімей дітей з особливостями інтелектуального розвитку. Дане дослідження відповідає всім аспектам розвитку педагогічної компетентності батьків дітей з особливостями інтелектуального розвитку в процесі психолого-педагогічного супроводу сімей дітей з особливостями інтелектуального розвитку, перспективними напрямками які є актуальними в даному контексті і потребують подальшого вивчення, є удосконалення професійної підготовки а також перепідготовки спеціальних психологів / корекційних педагогів у процесі здійснення психолого-педагогічного супроводу сімей дітей з особливостями інтелектуального розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жук Т. В. Форми інтеграції у суспільство дітей з помірною розумовою відсталістю [Електронний ресурс]. – Режим доступа http://psyslujba.ucoz.ua/load/inkluzivna_osvita/socialnomu_pedagogu_materiali_po_inkluziji/formi_integracii_u_suspilstvo_ditej_z_pomirnoju_razumovuju_vidstalistju/13-1-0-115. – Загол. с екрана.
2. Немов, Р.С. Психология: словарь – справочник // Р.С.Немов: в 2 ч.-М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2008.-Ч.2.-352 с.
3. Новый тлумачний словник української мови : у 4-х томах. Т. 4. / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. – К. : Аконті, 1999. – 941 с.
4. Рекомендации по организации программ социального сопровождения для уязвимых групп : практическое пособие для социальных работников / [Вера Дите, Ягдар Туреханов, Ольга Юн и др.]. – Алматы : СПИД Фонд Восток-Запад (AFEW), 2007. – 160 с.
5. Спиваковская, А.С. Девять диалогов о психологии обыденной жизни // А.С. Спиваковская, А. Мхитарян. – М.: Поматур, 2006. – 136 с.
6. Яковлев Е. Сопровождение как педагогический феномен / Евгений Яковлев, Надежда Яковлева // Современная высшая школа: инновационный аспект. – 2010. – № 4. – С. 74-83.